

חרב שמעון לפיד

הוחזקה נידה בשכנותיה לענין אמתלא

הקדמה

תוכו המאמר בסוים כללים

במאמר נבחן את דין הוחזקה נידה בשכנותיה לגבי אמתלא. נדון, בעיית, במסור חדיו בראשונים. מי הוא מחדש חדיו חזה, האם הוא חרמב"ן, כפי שכתב הטור, או ראשון אחר; וכן נעסוק במסור חדיו בגמרא מניו שאבו אותו, בזה נציג חבנה מחודשת על פי חרשב"א, שלא כתפיסה המקובלת, שמבוססת על חר"ן.

נבחן את סברת חדיו, בזה נביא את חבנת ח"חוות דעת", ונציג תפישה אחרת שמבוססת על הסברא. דיון זה יוביל לעיון מחודש בפרטי חדיו הזכרים בפוסקים העיקריים לאור תפיסת יסוד חדיו.

לסיום נעמוד על שאלה שנשאל חרמ"א בקשר להודעת האמתלא לפני לבישת בגדי תנידות, נביא את תמיחת הט"ז ודחוקי האחרונים בקשר לרמ"א, ונסה לבאר את דבריו מתוך עיון בגוף התשובה.

רקע: מהי אמתלא. ומהו דיו הוחזקה נידה בשכנותיה:

א. מהי אמתלא

אשה שאמרה לבעלה: 'טמאה אני', ואחר כך אמרה לו: 'טהורה אני', ודרך צחוק אמרתי לך תחלתי - אינה נאמנת, והיא בחזקת טמאה.

דין זה כתוב בשולחן ערוך יו"ד קפ"ח ג' ומקורו בגמ' כתובות כ"ב א'. אולם אם האשה נתנה אמתלא לדבריה נאמנת, (שם).

מהי אמתלא? רש"י בכתובות פירש: "משל וטעם למה אמרה תחלה..."

כלומר אם יש לה הסבר מניח את הדעת למח אמרה תחלה "טמאה אני" היא נאמנת.

ב. דין הוחזקה נידה בשכנותיה.

כתב הטור (בסימן קפ"ח): "כתב חרמב"ן: הוחזקה נידה בשכנותיה ואחר כך אומרת טהורה אני, אפילו נותנת אמתלא לדבריה, שאומרת לא לבשתי בגדים אלו אלא כדי שלא תטרידני עכשיו כי לא הייתי בריאה - אינה נאמנת. ע"כ. רצונו לומר כיון שראינוה לובשת בגדי נידותה, הוי כאילו ראינו שראתה שאז אינה נאמנת לומר לא ראיתי.

ותימה הוא, וכי עדיף הוחזקה נידה בשכנותיה מכשאומרת בפירוש 'טמאה אני', שנאמנת שוב לומר 'טהורה אני' על ידי אמתלא".

אמנם הטור התקשה בדין זה, אבל הראשונים יישבו את תמיחתו, ודין זה נפסק בשולחן ערוך (שם) ללא חולק.

א. מקור הדין בראשונים

הראשון שבשמו מביאים את הדין של אמתלא באשה שלבשה בגדי נידות הוא הרמב"ן. אבל למרות שהטור הביא את הדין בשם הרמב"ן, ואפילו ציטט את לשונו, אין זה ברור שכבר הרמב"ן כתב זאת:

א. בדברי הרמב"ן שבידינו לא נמצא דין זה בפירוש, לא בהלכות נידה ולא בחידושינו.

ב. ב"יתורת הבית" לרשב"א בסוף השער השני נמצא הדין במפורש, וכלל לא נזכר שקדמו מישהו בסברא זו, והרי הרמב"ן היה רבו של הרשב"א וכיצד לא הזכיר הרשב"א את דבריו?

בתורת הבית הקצר כתוב הדין בלשון כמעט זהה ללשון שמצוטטת בידי הטור, אי"כ מקור הדברים הוא אחד.

ג. הר"ן על הרי"ף (כתובות ט': באלפס) כתב כן בשם הרשב"א.

המגיד משנה (איסורי ביאה פ"ד ה"י) הביא דין זה והוסיף: "כן כתב הרשב"א, וכן נראה דעת [רבינו ו] ¹ הרמב"ן ועיקרי".

מכל זה מסתמן שיש רק דקדוק מדברי הרמב"ן, אך במפורש הדברים נמצאים רק ברשב"א. ואמנם ניתן לדקדק זאת מדברי הרמב"ן בהלכות נידה (פ"ב ה"י), וז"ל:

"האשה סופרת לעצמה, שנאמר יוספרה לה' - לעצמה. ונאמנת לומר טבלתי וטהורה אני.

הוחזקה נידה בשכנותיה, כגון שלובשת הבגדים המיוחדים לה לימי נידותה אינה נאמנת.

אמרה לו טמאה אני, וחזרה ואמרה טהורה אני אינה נאמנת, ואם נתנה אמתלא לדבריה נאמנת, כיצד? תבעה בעלה ואחותו או אמו אתו בחצר" וכו'.

מזה שהזכיר ברישא הוחזקה נידה שאינה נאמנת ללא סייגים, ומיד הביא את

דין "אמרה טמאה אני" ורק בו כתב שנאמנת באמתלא - משמע שבהחזקה בשכנותיה לא מועילה אמתלא ².

אמנם לדעת הטור, [הסובר שדין אמרה] "טמאה אני" חמור יותר מהוחזקה נידה, אין כלל ראיה מכאן. יתכן שלפני הטור היתה גירסא אחרת בהלכות נידה של

הרמב"ן, שבה היה כתוב דין זה, אבל ברור שלפני שאר הראשונים מבית מדרשו של הרמב"ן שהזכירו דין זה, המסור הראשון הוא הרשב"א.

מסקנתנו זו תסייע לנו כשנברר מהו שורש הדין בגמרא, ומהו טעמו של הדין - אנו נתבסס על הרשב"א, שהוא כנראה המקור המרכזי.

ב. שורש חדין בגמרא

חרי"ן: החוכחה מזה שחייבים מלשון

כתב חרי"ן: "ומיהו אם הוחזקה נידה בשכנותיה, דאמרינן בסוף קידושין (פ.) דבעלה לוקה עליה משום נידה, אפילו נתנה אמתלא... אינה נאמנת, דכיון דבעלה לוקה אלמא כנידה משווין לה. כ"כ הרשב"א ז"ל."

לדעת חרי"ן, העובדה שהבעל לוקה, מראה שלא מועילה אמתלא. מדוע?

א. בשו"ת "חוט השני" (י"ז) כתב שאם חיתה מועילה האמתלא, אי אפשר היה ללקות משום התראת ספק, כי בשעת ההתראה אין בטחון שלא תביא אמתלא ותפטר.

ב. בשב שמעתתא (ש"ו פ"י) כתב שהפגם אינו בהתראה בלבד, אלא מצד האמת איננו יכולים לחלקות שמא יתברר שאינה נידה כשתתן אמתלא, ואם כן אין כאו איסור ברור ללקות עליו.

בשו"ת דברי יחזקאל (סימן כ"א) תמה על שני הטעמים הללו:

א. לענין התראת ספק. קיי"ל דהתראת ספק שמה התראה! ובלאו הכי לא שייכת כאן התראת ספק, שהרי כתבו התוס' (בגטין ל"ג א' ד"ח "ואפקעינהו") נזיר שחיה שותה יין לוקה למרות שיכול להשאל על נדרו - כי תולכים לפי תרוב, ובדרך כלל לא נשאלים. וא"כ הוא חדין בעניננו, כיון שבמצב שכזה בדרך כלל אינה נותנת אמתלא, אם כן אין זו התראת ספק!

ב. לענין דלא הוי איסור ברור. הקשה ה"דברי יחזקאל", מדוע צריכים את הפסוק "אם לא יגיד" - "כיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד"? תיפוק, ליה מכיון שאמרה תורה דמלקין וסוקלין על פי עדים, אם כן ברור שלא מועילה חזרה. שהרי אם תועיל חזרה שוב לא תיחשב עדותם מספיק ברורה שאפשר ללקות עליה!

קושיא אחרונה זו אפשר ליישב בקלות בשני אופנים: אפשר לומר שמעדים לומדים לכל התורה שכיון שסוקלים ומלקים על פיהם אי אפשר שיוכלו לחזור בהם. ועוד אפשר לומר, שהפסוק בעדים מלמד שאי אפשר לחזור כבר מיד כשנגמרה עדותו, ואין אפשרות לחזור אחרי העדות לפני שייגמר חדין. אבל נראה שעיקר הטעם הזה אינו מסתבר: אם האשה בשעת הדיון בבית חדין שבא לחייבה, לא תזכיר את האמתלא - מוכח שאמתלא זו אינה נכונה, ואי אפשר כלל לקבלה, שאם לא כן, ודאי חיתה מביאה אותה על מנת שלא יפסקו כנגדה, מלקות. וזה גרע הרבה מהדין המוזכר במשנה סנהדרין סוף פרק שלישי (ל"א, א'): "ראה שמתחייב בדין, ואמר קרבו פלוני ופלוני ויעידוני, או שהוציא ראייה מתחת פונדתו, הרי זה אינו כלום". ואצלנו מדובר שכבר נפסק דינה ללקות, ורק אחרי כן תוציא אמתלא, אם כן זה ודאי אינו כלום!

חסבר שלישי הביא ח"דברי יחזקאל" עצמו: "דכיון שהאשה לא אמרה כלום, אלא מה שלבשה בגדי נידות לבד, ואם היה מועיל אמתלא על מעשה כזו, נמצא שאפשר שתלבש בגדי נידות לשם כוונה אחרת אע"פ שאינה נדה, אם כן אין לנו ראייה שהיא נדה ממה שלבשה בגדי נידות כללי".

אבל גם דבריו אינם מספיקים: גם אם אמתלא מועילה, ברור שלבישת בגדי הנידה היתה להראות שהיא נידה, ולא לשום מטרה אחרת, (אלא שבנתינת האמתלא היא טוענת שעשתה כן מסיבה מיוחדת ולא בגלל שהיא באמת נידה) - אם כן בזה אין חבדל כלל בין אמרה טמאה אני לבין לבישת בגדי נידה.

הרשב"א עצמו: מוכח מסתם הגמרא בכתובות

מפשט לשון הרשב"א בתורת הבית הארוך נראה, שראייתו אינה מהמלקות! את הדין שבעלה לוקח, הביא הרשב"א על מנת להראות שלבישת בגדי נידה, היא ראייה גמורה שהאשה נידה, ואינה נאמנת להכחיש זאת בלי אמתלא; ואילו זה שגם אמתלא לא מועילה, הוא למד ממסור אחר, מהגמרא בכתובות (דף ע"ב).

וז"ל הרשב"א: "...אבל הוחזקה נידה בשכנותיה ואמרה לו לא נטמאתי אינה נאמנת, לפי שמשעה שהוחזקה נידה, הרי היא כנידה וודאית ואינה נאמנת להכחיש החזקה; ולא עוד אלא אפילו נתנה אמתלא לדבריה אינה נאמנת דבודאי נידה משויינן לה. דאמר ר' יהודה הוחזקה נידה בשכנותיה בעלה לוקח עליה משום נידה, ומדלקי לה אלמא כודאי נידה משויינן לה. ותנן בפרק חמידר 'ומשמשתו נידה' ואקשינן 'אי דידע נפרוש, אי דלא ידע נסמוך עלה', ואוקימנא כדרי יהודה דאומר הוחזקה נדה בשכנותיה בעלה לוקח עליה משום נידה - אלמא כל כי האי גוונא לא איבעי ליה למיסמך עילוה, וסתמא קאמר, דאלמא אפילו באמתלא לא מחימנא דהא כודאי נידה משויינן לה".

נראה מדברי הרשב"א שחידש ב' דינים:

א'. הוחזקה נידה אינה נאמנת להכחיש בלי אמתלא.

ב'. "ולא עוד אלא אפילו נתנה אמתלה לדבריה אינה נאמנת".

ונראה שעיקר הראיה שלא מועילה האמתלא היא מזה שבגמ' בכתובות "סתמא קאמר".

ואמנם חר"ן על חר"ף לא הביין כך, אלא שאמתלא לא מחני מזה שלוקח, אך בפשט הרשב"א עצמו משמע כפי שהבאנו. וכן משמע בבאר הגולה (קפ"ה אות ד') ובבאור הגר"א (סי"ק ז' ע"ש).

לפי דברינו אפשר ליישב את קושיית חשב שמעתתא (ש"ו פ"י) על הרמב"ם (תלכות סנה' פט"ז) שכתב שאם הוחזק האיסור בעד אחד לוקים עליו, וחקשה השי"ש, הרי בעד אחד מועילה אמתלא, ולפי הרשב"א אם מחני אמתלא לא לוקים! וכן חקשה

החוו"ד (סימן קפ"ה סק"ה). אולם לפי דברינו, אדרבה י"ל שהרשב"א סובר שגם אם מחני אמתלא לוקים³.

ג. טעם חדין

א. האפשרויות הבסיסיות

מדוע אמתלא במקרה שלנו אינה מועילה?

עקרונית, יש שתי אפשרויות בסיסיות שלא נקבל אמתלא:

(1) גזירת הכתוב, מדין "כיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד" או מדין אחר.

(2) האמתלא אינה מסתברת.

ב. שיטת החוות דעת

החוו"ד כתב שאמתלא מועילה רק כנגד "שויא אנפשה חתיכה דאיסורא", אבל

נגד עדות אינה מועילה, בגלל "כיון שהגיד", ומכאן חידש שבהחזקה נידה

בשכנותיה וכן באמרה בפני רבים "טמאה אני", זה גדר עדות ולכן לא מועילה אמתלא.

כלומר, לדעת ה"חוות דעת" לא מקבלים את האמתלא בגלל גזירת הכתוב, כמו האפשרות הראשונה.

ג. הטעם לפי הרשב"א

מדברי הרשב"א מוכח שלא כמו החוו"ד:

הרשב"א הקשה מה בין חוזקה נידה (שאינה נאמנת), לבין אמרה טמאה אני (שנאמנת) [כקושיית הטור], ותירץ: "משום שהיא בושח או משום אונס מיקרי ואמרה טמאה אני, אבל לעשות מעשה כולי האי ללבוש בגדי נידה אינה לובשת, ולפיכך כל שחזרה ואמרה לא נטמאתי, הרי היא כמכחשת מה שאמרה ואינה נאמנת".

מוכח מדברי הרשב"א שהוא הולך לפי האפשרות השנייה שהזכרנו, שהאמתלא אינה

מסתברת, בעוד שהחוו"ד הלך לפי האפשרות הראשונה, מצד גז"ח"כ מדין "כיון

שהגיד", וכיון שהרשב"א הוא מקור הדין הזה אין לקבל את שיטת החו"ד.

גם המח"ל המובא בט"ז הולך עקרונית כשיטת הרשב"א שהאמתלא אינה מסתברת,

אבל מטעם שונה: לבישת בגדי נידות היא בפני רבים, ולעשות דבר בפני רבים לא

תעשה, כיון שלא כולם ידעו את האמתלא.

ד. מתי חולכים לפי גזח"כ.

עקרונית צודק החוו"ד שבמצב ששייך בו גדר "כיון שהגיד" לא מועילה אמתלא, אלא שאין זה שייך ללבשה בגדי נידה או אמרה בפני רבים, כיון שאין זו עדות. מתי כן שייך גדר "כיון שהגיד"?

בשני עדים - לא מועילה אמתלא רגילה בגלל "כיון שהגיד" (שו"ע חו"מ כ"ט א')

בעד אחד בממונ - לא מועילה אמתלה בגלל "כיון שהגיד" (שו"ע שם).⁴

עד המעיד בב"ד באיסורים - אינו יכול לחזור בו ומגיד (שו"ת ר"ן סימן מ"ז),⁵ ומח' אחרונים אם מועילה אמתלא.

עד שהאמינתו תורה ואפילו שלא בב"ד - מח' בין חכמי פרובניציה אם מועילה אמתלה (בשו"ת מהריב"ל כלל ו' סימן ל"ט).⁶

נאמנות מדיו "שווא" - מועילה אמתלא.

בכל המקרים כאן שבחם לא מועילה אמתלא, הסיבה היא מכח גזירת הכתוב "אם לא יגיד". "כיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד".⁷

חשב שמעתתא (שמעתא ו' פרק י') חידש עוד אפשרות שלא נקבל אמתלא מצד גזח"כ, והיא במקרה שכבר הוחזקה הדבר בפנינו. ויתבאר לקמן שכן דעת הרמ"א בתשובה (סימן ב'), אם כי יש לו שיטה מיוחדת.

ד. העקרוני המנחה לקבלת האמתלא: הסברא

לפי האמור לעיל בלבשה בגדי נידה, כיון שאין כאן עדות בבית דין א"כ כל הבסיס לאי קבלת האמתלא הוא האם הדברים מסתברים או לא. ולפי זה עלינו לבחון כל אמתלא אם היא מסתברת ומקובלת. וזהו העקרון היחיד שצריך להנחות אותו.

וכן כתבו הרא"ח והריטב"א בכתובות (כ"ב ב'), וז"ל הריטב"א: "וחלכתא כל שנתנה אמתלא לדבריה, הנכרת שאינו בת שום הערמה הרי היא נאמנת בין לטומאת נידה, בין לאשת איש ולשאר דברים".

לאור עקרון זה עלינו לשוב ולבחון את פרטי הדינים המוזכרים באחרונים לגבי דין אמתלא בלבשת בגדי נידה.

א. אמרה "טמאה אני" בפני רבים.

הט"ז (קפ"ח סק"ב) כתב בשם המחרי"ל שהוחזקה נידה בשכנותיה גרע מאמרה טמאה אני כי "לאו כולי עלמא ידעי מן האמתלא, ואם כן על מה סמכה כשהחזיקה עצמה נגד כולי עלמא".

והוסיף הטי"ז: "ולמדתי מזה עוד דאפילו באמרה יש חילוק, דאם אמרה בפני רבים שהיא טמאה לא מחני אחר כך אמתלא..." [גם מתשובת הרמ"א שהביא הטי"ז אחי"כ מוכח שסובר כטי"ז, ע"ש].

אבל תורת השלמים (סק"ג) חולק עליו וסובר שגם באמרה בפני רבים מועילה אמתלא [ומשמע שחוא חולק גם על טעמו של המהרי"ל, ע"ש].
תורת השלמים הביא ראיח לדבריו מחגמי (כתובות כ"ב). - האשה שאמרה מקודשת אני לרבים, ואחי"כ אמרה אמתלא, שזה מועיל. משם רואים שגם כשיודעים רבים מועילה האמתלא.

אבל נראה לחלק: עיקר הסברא של הטי"ז היא, שהאשח לא תגרום להוציא עליה ועל בעלה לעז בשכנותיה [וסברא זו כתב בעל תורת השלמים עצמו בסק"ו], ומסתבר שכשאמרה מקודשת אני לא יצא עליה לעז, בגלל כמה סיבות: א) כיון שאפשר שנתגרשה, ב) ואפשר שכולם ידעו מהאמתלא, כיון שזה מילתא דתמיהא לרבים והוא מתפרסם, ג) בעבירה של אשת איש לא חושדים בדרך כלל, ולכן לא יחשדו שעברה, אבל באיסור נידה, ובמיוחד באיסור הרחקה (שזה מה שהשכנים יכולים לראות) בו כן חושדים ובזה אפשר שיצא לעז.

ובאמת, לפי מה שכתבנו שהכל תלוי בסבירות האמתלא, נראה שהכל תלוי במצב החברתי ובטיב השכנים, ועל כל חכם לאמוד בדעתו האם במקרה שבא לפניו מסתבר שתאמר "טמאה אני" בפני רבים בגלל אמתלא או לא, ואם כן גם שיטת הטי"ז וגם שיטת תה"ש נכונות.

ב. אם לא יכלה בענין אחר, אלא ללבוש בגדי נידה, השי"ך (בסק"ה) למד מדברי הרשב"א, חרמ"א, הבי"ח והדרישה, שאם לא היה אפשר לה בענין אחר אלא ללבוש בגדי נידה, נאמנת. אבל תורת השלמים (סק"ו) הביא בשם המחרי"ק שגם אם אי אפשר בענין אחר אינה נאמנת. והסביר תה"ש את טעמו שמשאיה לבעלה שם רע בין שכנותיה, וזה לא תעשה בשום פנים.
לפי דרכנו נראה שגם כאן הכל תלוי לפי המצב החברתי ואומדן הצורך שלה להיראות כנידה, ויש מצבים שבהם גם בלבשת בגדי נידה תועיל אמתלא, וגם שיטת השי"ך וגם שיטת תה"ש נכונות בהתאם למצב.

ג. באה ושוכבת אצל בעלה

כתב הרמ"א (קפ"ה ג'): "... מדינא נאמנת אפילו בשתיקה אחר כך, רק שהיא באה ושוכבת אצל בעלה והוא יודע ומכיר שמה שאמרה תחלה 'טמאה אני' עשתה מחמת קטטה שהיתה לו עמה..."

מקור דברי הרמ"א הוא מתשובת מהרי"י וי"ל סימן כ"ב שדן באשה שאמרה לבעלה שהיא מרגישה כאב בבני מעיה וחוששת לשינוי וסת, הבעל אמר לה שהיא משקרת

ועושה זאת בגלל קטטה, ואחר כך בערב באה האשה ושכבה אצל בעלה - כתב המהר"י וייל שחבעל לא היה צריך לשאול אותה מדינא אם היא טהורה. והרמ"א הבין שלא רק כשאמרה שהיא מרגישה כאב, אלא גם כשאמרה טמאה אני מועילה שתיקתה. תב"ח כתב שאין להתיר באמרה "טמאה אני" אלא רק באומרת שהיא מרגישה כאב, ואילו באמרה טמאה אני צריך אח"כ לשאול אותה ולחוציא את האמתלא בפיה. [וכ"כ חשי"ד סק"ד גם בדעת הרמ"א, אבל זה דוחק גדול (תה"ש)]. אך נראה דאיפכא מסתברא, כשאמרה מרגשת אני כאב, יש יותר חשש שהרגישה, אלא שבאה אצלו על מנת שלא יריב עמה (כפי שאכן היה בעובדא דמהרי"ו) ותולה שהרגשת חכאב לא היתה סימן לווסת; אך אם אמרה "טמאה אני" מסתבר שכשבאה אצלו זה בגלל שלא היתה טמאה מעולם, ולכן אין מקום לחשגת הב"ח על הרמ"א. ונראה שיש לחשיג על הרמ"א מכיוון אחר: במקרה הנדון במהרי"ו חבעל אמר לה שהיא משקרת, ולכן אחר זמן כשהיא באה אליו, ניתן לומר שזו הסכמה שבשתיקה למה שאמר; אבל אם חבעל לא אמר לה דבר, אפשר לומר שהעובדה שהיא שוכבת אצלו אינה מספיקה, ודלא כרמ"א.

ובכלל, נראה לומר שמהרי"ו לא כתב את דבריו על מנת להתיר לכתחלה, שהרי כל עצמו לא התכוון אלא לומר שחבעל באותו מקרה לא עבר שום עבירה (ע"ש), ויתכן שגם מהרי"ו יודה שלכתחלה אין לסמוך על שתיקתה, מה גם שחותר בר באמת באותו מקרה שהיא כן הרגישה כאבים בבני המעים.

ולכן גם במקרה שהאשה שותקת אין לסמוך על היתרו של המהרי"י אלא כשהדברים ברורים בחלט שאכן היא לא היתה טמאה, וגם כאן על החכם לבדוק לפי המצב.

ה. אשה שהודיעה מראש את האמתלא - באור דברי הרמ"א

א. דברי הרמ"א

בשו"ת הרמ"א סימן ב', נשאל "על אשה אחת שילדה ג"פ בחודש חשמיני, וחששה שעין הרע גרם לה זאת, ורצתה לחסתיר עיבורה מבני בית אשר אתה ושכנותיה, והסכים בעלה עמה שתאמר טמאה היא בפני בני ביתה בתחילת עיבורה, כדי לחסתיר הענין. ועכשיו שאלתה אם בעלה מותר לבוא עליה תוך אותו הימים בחדרו אשר עמו, מאחר שלפי האמת היא טהורה".

הרמ"א האריך להתיר, ודן בענין החזקה נידה בשכנותיה.

ב. תמיחת הטי"ז

הטי"ז (קפ"ה סק"ב) חקשה על הרמ"א: "אין זה נכנס כלל בכלל חוחזקה נידח בשכנותיה כיון שגילתה כן קודם שהוחזקה עצמה לטמאה ... ותמה אני על הרמ"א שם ... שלא נכנס לדבר זה".

ג. תירוץ נקודות הכסף ודחייתו.

השי"ך בנקודות הכסף תירץ: "השיג [הטי"ז] על תשובת הרמ"א בחינם, דחדבר פשוט דרמ"א רוצה ליישב דאפילו לא ידע הבעל שרי, וכמו שכתבתי בשי"ך סק"ה". אבל דברי השי"ך תמוחים מכמה צדדים:

(א) הרמ"א לא הזכיר כלל שחוא רוצה ליישב אפילו אם לא ידע הבעל.

(ב) הרמ"א לא הזכיר כלל את סברת הטי"ז שהיא אמורה להיות התשובה הנכונה במקרה הנדון.

(ג) לשם מה הרמ"א בתשובה על ענין מעשה, צריך להאריך ברוב התשובה בענין תאורטי שאינו נוגע למקרה?

(ד) בדברי הרמ"א מפורש שהוא מתייחס למצב שהבעל ידע, שכתב "ומאחר שהבעל יודע ג"כ האמת, אי"כ וודאי שריא".

ד. הסבר דברי הרמ"א: בית חדין אינו יודע מראש

מתוך התבוננות בתשובת הרמ"א נראה דלק"מ: השאלה היא מצד בית חדין שאינו יודע את מה שסיכמו הבעל והאשה, ולכן לפניו יש מצב שהוחזקה נידח בשכנותיה ולעומת זאת טוענים הבעל והאשה אמתלא שהם סיכמו ביניהם מראש בגלל עין חרע, והשאלה היא האם בית דין יכול לקבל טענה זאת, לפ"ז אין שום מקום לתמיחת הטי"ז. [ועי' חו"ד סק"ב שמשמע ממנו שחלך בכוון דומה].

הרמ"א דן ביחס שבין האדם וידיעתו, לבין החזקה בבית דין. האדם יודע שחדבר מותר, אך בעיני בית דין חדבר אסור - מה דינו? יש לזה בי פנים:

(א) האם במצב כזה מותר לאדם עצמו "לעבור"? - הרמ"א דן בזה מצד איסור מראית עין בחדרי חדרים.

(ב) האם בית דין יכול להעניש את מי ש"עבר"? - האם בית דין יכול על סמך חזקה שלפניו להעניש אדם שטוען שהחזקה חזו מוטעית?

לגבי השאלה השניה הרמ"א מביא דיוק מלשון הגמרא: "הוחזקה נידח בשכנותיה - בעלה לוקה עליה" - משמע שרק בעלה לוקה והיא פטורה. בעלה לוקה - בגלל שלגביו מועילה החזקה,

חיה פטורה - בגלל שהיא יודעת שהחזקה אינה נכונה.
לכאורה הדברים תמוחים: ממ"נ אם היא נאמנת באמתלא, אי"כ גם בעלה לא ילקח,
ואם אינה נאמנת - גם היא תלקח! אלא ברור שחרמ"א חבין שחיסוד לאי קבלת
האמתלא אינו בסברא, אלא בגזירת חכתוב, והוא סובר שנגד דבר שחוזק בפנינו
לא מועילה אמתלא, וכשיטת חשי"ש שחוזכרה לעיל. ולדעת חרמ"א חזקה שחוזקה
בפנינו מועילה רק כנגד מי שאיננו יודע את האמת.⁸

1 ע' בילקוט שינויי נוסחאות במחזורת פרנקל [שיש בזה שתי גרסאות]

2 בדעת הרמב"ם אי אפשר לדייק כך, כי לא הזכיר בפ"ד ח"י שהוחזק נידח בשכנותיה אינה נאמנת, וא"כ אפשר היה לומר שאמרה טמאה אני וחוזקה נידח שווים. ודלא כילקוט שינויי נוסחאות במחזורת פרנקל, שכתב שמרמב"ם ומרמב"ן ישנה אותה חוכחה, ע"ש.

3 אמנם אפשר לחקשות מדברי חר"ן מדידיה אדידיה, שחרי חר"ן בפשטות סובר שאם מחני אמתלא אין לוקים, ואילו בתשובת חר"ן סימן ס"ז כתב בשם חר"ז"ח: "ומכאן אנו למדים שכל טעות שחעדים מצויין לטעות בה נאמנין חן בעצמם על זה ואין בזה חוזר ומגיד", ובחמשן הוא קורא לזה אמתלא "ואם נתן אמתלא לדבריו על חדרך שכתבתי פשיטא דסג"י". ואם כן גם בעדים רגילים מפני אמתלא וא"כ מדוע לוקים על פי עדים! ולכן נראה שצריכים לחלק בין טעות לבין אמתלא: טעות אינה שכיחה ולא חיישינן לה ולוקים, ואילו באמתלא אין לוקים.

4 אמנם שם בשו"ע לא מפורש שמדובר גם בעד אחד לענין שבועה, אך ניתן ללמוד זאת מחומרא בשבועות פרק רביעי שמחייבת קרבן שבועה בעד אחד שמחייב ממון, וחרי מקורו מחפסוק "והוא עד... אם לא יגיד". וא"כ משמע שבעד אחד שמחייב ממון גם כן מדבר חפסוק, וכך הוא בתוס' סוטה ב: ד"ה "כל". [ועיין בגלחש"ס שם שנתקשה מדברי רש"י ב"ק נ"ו. שפרש שחפסוק מתייחס דווקא לשני עדים, ורש"י למד זאת מלי חנמי ב"ק שם שמשמע שרק בשני עדים יש חובה לחעיד מדארי:]

5 חר"ן שם כתב שאם העיד חוץ לבית דין יכול לחזור בו בבית דין [גם ללא אמתלא] כי אין העדים מדקדקים עד שעת נמר עדותן בבית דין - מכאן משמע שאחרי נמר העדות בבית דין אינו יכול לחזור בו, וכן דקדק חמשת בנימין סימן ק"ח), אמנם עדיין יש מקום לחסתפק לענין אמתלא. אם עדותו היא ככלל נדר "כיון שהגיד" וא"י לחזור בו ככלל, או שזו רק סברא שדיבר בדקדוק וא"י לחכיש סתם את דבריו, אבל אמתלא תועיל, ועי' ש"ש ש"ו פ"ח שכתב שתועיל אמתלא, וחח"ו"ד סובר שלא מועילה אמתלא.

6 ועי' שב שמעתתא שמעתא ו' פרק ח' שהוכיח שמועילה אמתלא בזה מחנטי כתובות דף כ"ב "אמרה טמאה אני וחזרה ואמרה טחורח אני... אם נתנה אמתלא לדבריה

נאמנתי" - וחרי לומר טמאה אני היא נאמנת מדאורייתא וא"כ מוכח שבכח"נ מועילה אמתלא. חשי"ש כתב ליישב את שיטת המחמירים ש"ל שחכח שלה לומר טמאה אני הוא רק מגדר "שו"א" ולא מגדר "נאמנות" ע"ש.

7 יש אפשרות לומר שגם חוסר האפשרות לומר אמתלא היא מסברא. ואין כאן כלל נזירת הכתוב: התורה גורח שאדם אינו יכול לחזור בו מעדותו ולטעון שלא דקדק בדבריו, ואם כך ודאי האדם מתייחס ברצינות גמורה לעדותו ובודאי לא נקבל שום אמתלא רגילה של סיבות אחרות. ועי' שו"ת חר"ן סימן מ"ז, ואפשר לפרש כך בדבריו.

8 יש לדון האם תרמ"א סובר חילוק זה גם למסקנה, וצריך לעיין חיטב בגוף התשובה. מתוך סיוס דבריו נראה שאכן גם למסקנה הוא סובר כך, ונראה שיש ט"ס באמצע דבריו שכתב "ואין לחלק ולומר" וכו', כי בהמשך זחו החילוק שקבל למסקנה.